

Ustav Europske unije bez Boga?

Rudolf BRAJČIĆ*

Već je početkom 2002. godine u većem broju zemalja članica Europske unije (EU) bilo raspravljano o potrebi statuta te Unije. Uvođenjem zajedničke valute (EURO) svim je frakcijama u Europskom parlamentu došlo snažno do svijesti da ujedinjena Europa ne smije biti samo gospodarsko društvo sa slobodnim tržištem. Ratni događaji s Irakom su upozorili da se EU mora pobrinuti za jedinstvo svoje vanjske politike i samoobrane. To je dalo do znanja da se pripremi radovi oko stvaranja Ustava dovrše što prije.¹

Te je prethodne radove, uz ostale probleme, pratilo temeljno pitanje: ustav ne stvara jedinstvo, nego ga pretpostavlja i oformljuje, a može li se danas govoriti o religioznom, filozofskom, svjetonazorskom, kulturnom, socijalnom, domoljubnom, čovjekoljubnom jedinstvu Europe? Međutim, iako se danas ne može govoriti o formalnom jedinstvu Europe pod nabrojenim vidicima, može se govoriti o njezinom jedinstvu u jednom širem kontekstu. Ili bolje kazano — u jednom dubljem značenju, tj. može se govoriti o zajedničkoj duši Europe koja prožima i nadahnjuje, više svjesno ili manje svjesno, sve europske narode ili barem tek u kontekstu te duše ti narodi mogu sebe bolje prepoznati, iako E. Nottle drugačije misli. Europski ateizam primjerice nije posve isti kao ateizam na kojem drugom kontinentu, čak kad se iz Europe tamo preseli. Stoga papa Ivan Pavao II., iako priznaje složenost pitanja europskog identiteta, s pravom ističe da se korijeni toga identiteta nalaze u duhovnoj baštini i moralu kršćanstva: »Poslije dvadeset stoljeća«, piše on, »bez obzira što su obilježena krvavim sukobima i što su razdirala europske narode i bez obzira što su duhovne krize obilježile život Kontinenta do mjere koja nam u naše doba nameće teška pitanja o njegovoj sudbini u budućnosti — treba još uvijek tvrditi da je europski identitet neshvatljiv bez kršćanstva i da se upravo u njemu nalaze oni zajednički korijeni kojima je dozrijevaao unutrašnji sadržaj Kontinenta, njegova sposobnost konstruktivne ekspanzije na druge kontinente, jednom riječju sve ono što sačinjava slavu Europe.«²

Drugom prigodom Sveti Otac ističe: »Svijet se je danas promijenio i promijenila se Europa. Pogled na čovjeka nije više onaj koji je kršćanstvo imalo na početku: europska kultura je porasla ukoliko su joj pozitivno pridonijeli moderna strujanja filozofske i znanstvene misli, također laičkih i racionalističkih orijentacija.«³

* Prof. dr. sc. Rudolf Brajčić, Filozofski fakultet Družbe Isusove, Zagreb.

1 A. Battlog, EU-Verfassung ohne Gott?, *Stimmen der Zeit*, 5(2003), str. 289.

2 Ivan Pavao II., La vocazione umana e cristiana delle nazioni del continente europeo, *L'Osservatore romano*, 11. novembre 1982., str. 2.

3 B. Sorge S. I., Le »radici cristiane« dell'Europa, *Aggiornamenti sociali*, 4(2003), str. 271.

Papa će još reći: »Povijest Europe je jedna velika rijeka u koju utječu mnogi rukavci, no različitost tradicija i kultura sačinjavaju njezino bogatstvo«. ⁴ To prevedeno na stručniji jezik glasi: Europa je danas pluralistička zemlja pod više vidika, tako da možemo govoriti o etičkom, religioznom, kulturnom pluralizmu Europe.

Ali uza sve to Sveti Otac opetovano tvrdi: »Marginalizacija vjera, koje su pridonijele i pridonose kulturi humanizma, kojim se Europa diči, meni se čini da je nepravda i zabluda gledano u perspektivi. Ne priznati neporecivu povijesnu činjenicu znači stvarno ne priznati opravdanu modernu laičnost država i prema tome Europe«. ⁵ Drugim riječima, nepriznavanje uloge vjere u stvaranju europskog humanizma znači nepriznavanje temelja na kojem počiva današnja laičnost, a koja se tako žarko zagovara.

Iz navedenih Papinskih govora se vidi da EU nije voljna prihvatiti vezu današnjeg pluralističkog identiteta Europe 's korijenima kršćanstva', kao da je kršćanstvo s Kontinenta povijesno isparilo, kao da je ono za budućnost Kontinenta bez obećanja, kao da se je povuklo u čistu privatnost, kao da se stisnulo uz obalu rijeke povijesnog zbivanja i pretvorilo u bespomoćnog promatrača, kao da je gledano u perspektivi budućnosti posve obnemoglo.

Na početku stvaranja ujedinjenja Europe nije bilo tako. Konrad Adenauer, Alcide De Gasperi, Jean Monnet i Robert Schuman, početni stupnjevi ujedinjenja Europe, disali su dubinom kršćanstva, zanosili se natpisom na američkom dolaru »In God we trust« i preambulom njemačkog ustava u kojoj stoji: »U svijesti odgovornosti pred Bogom i ljudima... » Danas je stvoren zid takvom pristupu od strane autonomnog, samostojnog laicizma (Francuska, Belgija, Nizozemska, Irska). ⁶ U konvenciji sastanka u Nizzi 7. prosinca 2000. o temeljnim pravima Unije stajalo je u preambuli: »Europski narodi, idući za tim da stvore uvijek sve uže ujedinjenje, odlučili su da ubuduće međusobno dijele mir utemeljen na zajedničkim vrednotama... Svjesni svoje duhovne i moralne baštine, Unija se temelji na individualnim i općim vrijednostima ljudskog dostojanstva, slobode, jednakosti i solidarnosti«. ⁷ U preambuli je dakle stajalo, makar nezadovoljavajuće: »svjesni svoje duhovne i moralne baštine«. Dana 6. veljače ove godine Giscard d'Estain, bivši francuski predsjednik, kao aktualni predsjedavajući Konvenciji, predstavio je skupštini EU prvih 16 članaka budućeg Ustava: o naravi Unije, o njezinom sadržaju, o njezinim nadležnostima, o temeljnim pravima europskih građana, o ljudskom dostojanstvu, o slobodi, o demokraciji, o toleranciji, o solidarnosti. ⁸ Nema spomena o »duhovnoj i moralnoj baštini« kao što je bilo u Konvenciji iz Nizze.

4 Ivan Pavao II., Solo con Cristo si può costruire la nuova casa d'Europa, *L'Osservatore romano*, 4. giugno 1997., str. 1.

5 Ivan Pavao II., Diplomati akreditirani pri Svetoj Stolici, *L'Osservatore romano*, 11. gennaio 2002., str. 7.

6 A. Battlog, EU-Verfassung ohne Gott?, *Stimmen der Zeit*, 5(2003), str. 289.

7 A. Battlog, EU-Verfassung ohne Gott?, *Stimmen der Zeit*, 5(2003), str. 290.

8 B. Sorge S. I., Le »radici cristiane« dell'Europa, *Aggiornamenti sociali*, 4(2003), str. 270.

Konačno je to i potvrđeno objavljivanjem Nacrta ustava Europske unije 26. svibnja ove godine. »O korijenima kršćanstva«, »o duhovnoj i moralnoj baštini« u tom nacrtu se ne govori. Ispuštena je naime cijela preambula, a s njom i pitanje Boga. Je li preambula bila samo taktičko–politički potez u stvaranju ustava, samo prividan znak dobre volje ili je ipak bila znak, iako nedovoljnog, iskrenog nastojanja da se povijesno nešto prizna? No, ako se u preambuli ustava nešto povijesno nije moglo priznati, kako će se u primjenjivanju toga ustava moći nešto povijesno i posebno u kulturama i pravima pojedinih europskih naroda, članica Unije, iskreno priznavati? Ne pokazuje li to već unaprijed da će EU kršiti specifičnosti i povijesne posebnosti pojedinih naroda, posebice malih, čiji se glas manje poštuje. Naprotiv, za očekivati je da će se kršćanski korijeni, a pogotovo formalni kršćanski život u nekom narodu sve više zanemarivati i autonomnim laicizmom istiskivati. To netko može smatrati naprednim i potrebitim za sve veće i veće objedinjavanje društva. Međutim, povijest nas uči protivnom. Veliki imperiji s državnom vjerom (poganskom, kršćanskom) uspjeli su relativno dugo ušćuvati kakvo–takvo jedinstvo. Uzmimo Rimsko Carstvo preko Konstantina Velikog (313.), zatim preko Karla Velikoga (768.–814.), zatim preko Otona Velikog (986.–973.) — do raspadanja Zapadnog jedinstva (Avignosko sužanstvo 1309.–1378.), gotovo 13 stoljeća. To je jedinstvo doduše plaćano krvlju (*vae victis*), ropstvom, feudom, *glebae adscriptis* itd. Međutim, Francuska revolucija je s autonomnim laicizmom samo za nepuna dva i pol stoljeća otvorila vrata i dala mogućnost fašizmu, nacizmu, komunizmu, a u najnovije doba globalizacije terorizmu, vojskama nezaposlenih, onih koji imaju i onih koji nemaju, ekološkom problemu te tako pružila povijesni dokaz da se najljepše i najuzornije ideje, kada se odcijepi od Boga, mogu pretvoriti u tragediju. Europa, *quo vadis*? Raj na zemlji je doduše nemoguć, ali raj na zemlji bez Boga je najmanje moguć! Nismo za neki novi fundamentalizam nego smo uvjereni da bi ujedinjena Europa uspješnije i bolje funkcionirala kada bi se bazirala na Bogu. Mi smo za što veću Božju prisutnost u današnjemu svijetu koji je takav kakav jest i ukoliko je drugačiji od svih dosadašnjih povijesnih oblika, mi smo za novu Božju prisutnost u njemu. I u tomu se sastoji nova evangelizacija Ivana Pavla II., kao i sva njegova krstarenja Globusom da se bez razlike unosi Božje svjetlo i spasenje. Ljudska narav u njezinim dubinama nije posve harmonizirana, u njoj su napukline (agresivnost, neuredne strasti) koje se jedino Božjom pomoću mogu nadvladati. Ljudskom naravi se ne može mirno ploviti kroz oluje budućnosti jer je ona sama izvorište tih oluja. Ima jedna tvrdnja koju Crkva snažno podržava, a to je: nijedan čovjek se ne može bez Božje pomoći uzdržati od teškog grijeha na dulje vrijeme. To je razlog zašto kritiziramo autonomnu laičnost naslikanu u Ustavu Europske unije i zašto energično ispunjamo svoju proročku dužnost, ne obećavajući raj na zemlji.

Raj na zemlji je doduše nemoguć, ali raj na Zemlji bez Boga je najmanje moguć, bez Boga koji se metafizičkom nužnošću dokazima evidentira, a volji i njezinoj slobodi se ne nameće, nego joj se predlaže na slobodno odgovorno vjerovanje. Time želimo istaći da metafizika nije nekritična znanost zatvorena dogmatizmom i ugrožena modernim znanostima, nego da se pojmovima stečenim iskustvom vid-

ljivog makrokozmosa može vinuti u nevidljivost i analogno je izraziti te da se može tim istim pojmovima snagom analogije prosuđivati i mikrokozmos subatomskeg područja, što je danas važno znati, npr. za bioetiku.

Sa sastanaka u Solunu u lipnju ove godine u predloženom tekstu ustava bez preambule spominju se doduše uz razne filozofije i uz prosvjetiteljstvo također i »vjere«, ali se ne spominje kršćanstvo. Stoga se je Papa u pobudnici od 28. lipnja »Ecclesia in Europa — Crkva u Europi« ponovno osvrnuo na redigiranje ustava, zahtijevajući da se u nj unese »vjerska i posebno kršćanska baština Europe«. Po našem skromnom mišljenju do toga nažalost neće doći jer se to načelno protivi autonomnom laicizmu, s čijih se povijesnih vidika ustav i stvara. Toga moramo biti svjesni. Autonomni laicitet znači laičnost bez Boga. On će u ustavu braniti svoj identitet. Utinam falsus vates sim — O, da bih bio krivi prorok!

Ususret parlamentarnim izborima u Hrvatskoj

Ivan ŠESTAK*

Prema najnovijim najavama najodgovornijih ljudi iz državne vlasti, krajem godine bi se u našoj zemlji trebali održati redoviti izbori za Sabor Republike Hrvatske. Zemlje bivšeg socijalističkog bloka dobrim dijelom žive u frustraciji velikih životnih očekivanja te stoga izborno klatno snažno tuče sad lijevo, sad desno. Analitičari izbornih rezultata redovito ukazuju na svima nama dobro poznate uzroke takvoga stanja proizašlih iz zastarjele tehnologije i gospodarstvenog načina razmišljanja koji su nepovratno izgubili korak s kapitalističkom konkurencijom. Socijalna nesigurnost zbog složene restrukturacije privrede dovodi do nezadovoljstva širih slojeva, koji na drugoj strani imaju priliku vidjeti onaj manji dio — među kojima su redovito i političari — koji se neprimjereno i na brzinu bogati. Naša se zemlja s tim u svezi nalazi u još težem položaju. Demokratski razvoj društva i restrukturiranje privrede tekao je, naime, gotovo polovinu toga vremena u nepovoljnim uvjetima nametnutog rata koji je u svima nama ostavio svoje nemile tragove.

Demokracija je takav sustav u kojem narod posredstvom slobodnih izbora povjerava vlast upravljanja biranim predstavnicima. Oni moraju svojim odgovornim radom osigurati čvrsti okvir u kojem se ostvaruje najveće, ali moguće (!) dobro svakog pojedinca i čitavog naroda. Izlazak na izbore je moralna dužnost koju građani moraju odgovorno izvršiti prema ispravno formiranoj savjesti. Naime, upravo o njihovom izboru ovisi uobličavanje cjelokupnog državnog bića i svjetonazorskog ozračja u društvu. Kada čovjek kao političko biće sudjeluje na izborima, onda time iskazuje svoje ljudsko dostojanstvo jer ne dopušta da drugi njime raspolazu kao predmetom, nego pokazuje želju da sam sebe odredi zastupajući vlastito mišljenje i svjetonazor u političkoj zajednici. Ne sudjelovati na izborima — tobože »ništa se ne može promijeniti« ili »ništa ne ide na bolje« — jest doduše također politička odluka, ali s posve jasnim posljedicama jer se priznaje i odobrava odluka onih koji su na izborima sudjelovali. Ako bi, recimo, velik broj birača kršćanskog svjetonazora odustao od glasovanja, tada se može dogoditi da vlast obnašaju oni koji su drukčijega, pa i protivnoga nazora, a što bi onda moglo imati i zakonskih posljedica na odgoj i obrazovanje njihove djece, na zaštitu ljudskog života od začeca do prirodne smrti, na zaštitu obitelji kao temeljne sastavnice društvene zajednice, na opće kulturno i materijalno stanje itd. Zbog ovih razloga Crkva nijedne izbore ne smatra nevažnima, pa biskupske konferencije zapadnih demokracija redovito pozivaju svoje vjernike da u što većem broju iziđu na izbore i odgovorno odluče o onima koji će u predstojećem razdoblju voditi državu. U takvim će situacijama biskupi obično ukratko analizirati stanje društva, ukazati na njegove goruće probleme i dati prijedloge kako ih riješiti.

* Doc. dr. sc. Ivan Šestak, Filozofski fakultet Družbe Isusove, Zagreb.

Za koga glasovati?! Ne treba posebice napominjati da svojim izborom pojedinac potvrđuje ili niječe svoj identitet. Ponajprije se nadamo i očekujemo da će nam javna priopćila omogućiti čestit uvid u cjelovitost ličnosti i sustav vrednota pojedinih kandidata, što je neophodni uvjet za ispravan i slobodan izbor. Zbog složenosti političkih snaga u našoj političkoj zbilji bit će potrebno — baš kao i u mnogim ozbiljnim situacijama u vlastitom životu, pogotovo kad se nalazimo pred teškim moralnim odlukama — postupati veoma delikatno. U tom se je slučaju potrebno ravnati posebnim načelima praktične filozofije koja su ušla i u moralnu teologiju. Ako tako nijedan od izbornih kandidata u potpunosti ne zadovoljava, dopušteno je — pod vidikom većeg mogućeg dobra — između njih birati onoga koji ima više pozitivnosti a najmanje nedostataka. Nadalje, ako se od nekog kandidata pod nekim vidikom smije očekivati veća korist za opće dobro, smije ga se birati, premda on pod nekim drugim vidikom pokazuje nedostatke. Jednako tako, ako se na izbornoj listi nađu prikladni kandidati, smije se za njih glasovati, premda i nisu najprikladniji. Kako za cjelokupno praktično djelovanje tako i za političko odlučivanje potrebna je krepost mudrosti. Mudrost između ostalog upravlja moralnim djelovanjem prema neposrednom i onom posljednjem cilju te tako obdaruje život moralnim redom u skladu s ljudskom naravi. Mudar čovjek se u svojim odlukama ne povodi trenutačnim raspoloženjima, neurednim strastima ili samovoljom. Mudrost isključuje nepromišljenost, a u svom odlučivanju u teškim i delikatnim situacijama ravna se prema najvećoj mogućoj moralnoj sigurnosti, pitajući također i za savjet stručne osobe koje se u stvar razumiju.

Svi si mi želimo da u obnašanju buduće vlasti budu moralni i stručni ljudi. Oni svakako moraju zauzetije i samosvjesnije zastupati vlastitu zemlju u međunarodnoj politici u kojoj, kao što vidimo, vlada beskrupulozan sebični interes te stoga njezine protagoniste ne treba idealizirati. Svi si mi želimo da narodni zastupnici prestanu s optuživanjima i podmetanjima koja prelaze granice ukusa, a među ljudima, njihovim biračima, stvaraju podvojenost i neprijateljstvo. U ne tako davnoj našoj prošlosti — nad kojom je nažalost sprovedena nečuvena *damnatio memoriae* — bilo je riječi i o nacionalnom pomirenju, kojemu se velikim dijelom ima zahvaliti i nastanak samostalne države. Valjat će veoma ozbiljno promisliti i socijalnu politiku u čijem će središtu biti posebna briga posvećena obitelji kao temeljnoj sastavnici društva bez koje ono naprosto nema budućnosti. Osim toga, svi si mi želimo snažnu disciplinu u financijskom sustavu, savjesnost i ažurnost državnih tijela uprave i usluga te jake mehanizme koji će osiguravati provođenje pravednih zakona koji čuvaju pojedinca i društvo.

Nadamo se da će nam predstojeći izbori iznjedrili vladu dobre volje koja će nastojati snažnije odgovoriti potrebama našega društva u ovom zahtjevnom i ozbiljnom vremenu. Birači imaju pravo zahtijevati od svojih predstavnika da ne zlora-be iskazano povjerenje koristeći politički položaj za svoje materijalne dobitke. To u prvom redu ne bi bilo na blagoslov njima samima.